

Феномен Мірскага замка

Мірскі замак даўно ўспрымаецца як нашымі суайчыннікамі, так і нашымі суседзямі як своеасаблівы нацыянальны сімвал Беларусі. Чым жа выклікана такая яго роля? Адказ на гэта пытанне ў поўнай меры нельга атрымаць, карыстаючыся толькі традыцыйнымі метадамі даследаванняў, якія цалкам знаходзяцца ў плоскасці рацыянальных падыходаў. Статус нацыянальнага сімвала – сведчанне таго, што Мірскі замак нейкім чынам актыўна ўздзейнічае на падсвядомасць людзей, на іх пачуцці. Не выключана, што сродкамі сучаснай псіхалогіі можна было б выканаць навуковы аналіз прычын і шляхоў такога ўздзеяння, але ён, усё роўна, наўрад ці зможа выявіць прычыны, што надалі разглядаемому аб’екту вартасці, здольныя аказваць такі моцны ўплыў.

Гэта маё паведамленне ніяк нельга расцэнваць як цалкам навуковую працу. Яно хутчэй з’яўляецца спробай асацыятыўнага асэнсавання лёсу Мірскага замка, не разгаданых таямніц яго ўзнікнення, фарміравання і пераўтварэнняў, вынікам якіх магло стаць яго сённяшняе значэнне.

Першай таямніцай дагэтуль з’яўляецца само ўзнікненне Мірскага замка (час, сітуацыя, прычыны).

Адносна даты пачатку будаўніцтва – пытанне, у прынцыпе, вырашальнае. Прынятыя ў падрыхтаванай сп. В.В. Калніным гістарычнай даведцы прынцыпы падыходу да вызначэння названай даты і прааналізаваныя ім звесткі абгрунтаваны вызначаюць яе часовыя межы, якія па меры далейшых даследаванняў будуць непазбежна звужацца. Іншая справа – прычыны з’яўлення разглядаемага аб’екта. Версій нават зашмат, – ад ганарлівых памкненняў Іллінічаў атрымаць графскі тытул (што, зрэшты, юрыдычна не залежала ад наяўнасці ў прэтэндэнта мураванага замка) да неабходнасці абараняцца ад ворагаў як знешніх (напрыклад, татар), так і ўнутраных (міжусобіц). У гэтым відэафільма “Мір на зямлі волатаў” сцвярджаецца нават, што Мірскі замак быў пабудаваны для абароны заходніх межаў нашай Радзімы. Такую версію можна расцаніць як ашаламляльнае адкрыццё ў гісторыі палітычнай геаграфіі.

Тым не менш, менавіта ўважлівы аналіз буйнейшых геапалітычных змен, якія папярэднічалі будаўніцтву Мірскага замка, мог бы праліць свет на тайну яго ўзнікнення. Ваенныя поспехі, дасягнутыя незадоўга да гэтай падзеі: разгром Тэўтонскага ордэна пад Грунвальдам у 1410 г., крымчакоў пад Клецкам у 1506 г. і войскаў Вялікага княства Маскоўскага пад Оршай у 1514 г., забяспечылі на пэўны перыяд бяспеку Вялікага княства Літоўскага, аснову якога складалі беларускія землі. Такім чынам быў заваяваны не толькі кароткі перыяд адноснага спакою, але і эканамічныя перадумовы імклівага росту гарадоў і росквіту рамёстваў на тэрыторыі Беларусі. Грунвальд адкрыў для Вялікага княства Літоўскага бесперашкодны выхад да портаў Балтыйскага мора, што ў сваю чаргу не магло не прывесці да своеасаблівай

рэанімацыі старажытнага шляху “з варагаў у грэкі”. Для Міра, які якраз апынуўся на перакрыжаванні гандлёвых шляхоў з поўначы на поўдзень і з захаду на ўсход, такая актывізацыя была вельмі актуальная. Таму можна лічыць, што час і месца ўзвядзення замка не былі выпадковымі.

Вышэй памянёныя ваенныя перамогі і эканамічны рост не маглі не выклікаць у грамадстве патрэбы самазацвярджэння. У Юрыя Іллініча (ініцыятара будаўніцтва Мірскага замка) такое жаданне было абумоўлена не толькі агульным уздымам нацыянальнай самасвядомасці. Правы яго валодання Мірам і асабліва навакольнымі землямі на працягу больш чым двух дзесяцігоддзяў з’яўляліся прадметам судовай цяжбы. Уласная перамога ў гэтай судовай справе ў 1522 г. шматразова памножыла агульнадзяржаўныя тэндэнцыі, якія выявіліся ў жаданні замацаваць свае заваёвы праз будаўніцтва мураванага замка.

Такім чынам, з’яўленне Мірскага замка абумоўлена самой зямлёй і самой гісторыяй. Яго можна параўнаць з узнікненнем парастка дзікай яблыні, які вырас з зярнятка, што своечасова трапіла на ўрадлівую глебу і было сагрэта прамянямі сонца.

Час з’яўлення Мірскага замка прыпаў на перыяд распаўсюджвання на нашых землях архітэктурных традыцый своеасаблівай беларускай готыкі. Ідэалам гатычнага перыяду з’яўляецца ваяр, які павінен прыстасоўвацца да сітуацыі, выкарыстоўваць усё магчымае, каб выжыць і перамагчы. Усе гэтыя якасці былі ўласцівыя і для Мірскага замка. Пры яго будаўніцтве былі максімальна выкарыстаны прыродныя асаблівасці пляцоўкі ў месцы ўпадзення безыменнага ручая ў невялічкую рачулку (зараз Міранка). Абарончая сістэма Мірскага замка гатычнага перыяду ўяўляла сабой рэдкае спалучэнне самых сучасных на перыяд яго будаўніцтва (нават эксперыментальных) спроб рэальнага асваення магчымасцей пальнай зброі з правяранымі старасвецкімі (нават архаічнымі) абарончымі прыёмамі і прыстасаваннямі.

Тым не менш, новыя для таго часу прычыны будаўніцтва ўмацаванай рэзідэнцыі прывялі да таго, што Мірскі замак можна параўнаць хутчэй з ваяром у параднай форме, якую ён апрануў не для таго, каб ваяваць. Як парадны вайсковы мундзір утрымлівае пэўныя знакі прыналежнасці, так дэкор Мірскага замка адлюстроўвае асаблівасці месца і часу яго ўзнікнення. Архітэктурнае аблічча Мірскага замка сфарміравалася пад уздзеяннем працэсаў сутыкнення візантыйскага і раманскага арэалаў распаўсюджвання хрысціянства адначасова з выцясненнем рудыментаў паганства. Рудыменты паганства ў свядомасці беларусаў таго часу адлюстроўваюцца ў наяўнасці паганскіх традыцый і паганскай сімволікі ў дэкоры фасадаў Мірскага замка. Найбольш выразным прыкладам гэтаму з’яўляецца ўмураваная ў паўднёвую абарончую сцяну каменная выява галавы барана. Да гэтага часу існуе легенда, што пакуль захаваецца гэта галава – стаяць будзе і Мірскі замак. Дарэчы, такое сур’ёзнае стаўленне да прыкмет, амулетаў, абярогаў і талісманаў таксама вельмі характэрнае для вобраза ваяра – ідэала перыяду ўзнікнення Мірскага замка.

Як усякі дзікі парастак належыць да мясцовай пароды, Мірскі замак у сваёй аснове з'яўляецца характэрным прыкладам мясцовай архітэктурнай школы. Памянёныя вышэй акалічнасці мэтаў і ўмоў яго будаўніцтва дазволілі мясцовым майстрам у максімальнай ступені праявіць лепшыя дасягненні беларускага дойлідства.

Са смерцю ў 1569 г. Юрыя Іллініча-малодшага (унука ініцыятара будаўніцтва) пачаўся новы перыяд фарміравання Мірскага замка, які адлюстраванне радыкальных змен эпохі (абсалютызм готыкі быў выцеснены гуманістычным ідэалам Рэнесансу) і яе ідэала (гатычны ідэал воіна саступіў пазіцыі ідэала вучонага). Для Мірскага замка ўплыў гэтых змен памножыўся на змену ўласніка (уся маёмасць Іллінічаў перайшла да Радзівілаў), асабліва калі ўлічыць тую акалічнасць, што першы ўладальнік Мірскага замка з роду Радзівілаў – Мікалай Хрыстафор – быў найбольш яркім прадстаўніком новай эпохі. У сваіх шматлікіх вандроўках ён пазнаёміўся з лепшымі дасягненнямі ў справе ўпарадкавання гаспадаркі. Прага ўдасканалення сваіх уладанняў натхніла яго на правядзенне беспрэцэдэнтных будаўнічых работ. Іх спецыфіка была абумоўлена зрухамі ў свядомасці (новым узроўнем патрабавальнасці да камфорту, які павінен быў забяспечыць не толькі ўзросшыя жыццёвыя патрэбы, але і ўцеху духоўную), а таксама тэхнічнымі дасягненнямі.

У адрозненне ад ваяра, які прыстасоўваецца да сітуацыі і выкарыстоўвае яе, вучоны бачыць сваё прызначэнне ў змене навакольнай рэчаіснасці праз яе рацыяналізацыю. Такі падыход да сітуацыі Мірскага замка праявіўся адразу ж з пачаткам новага перыяду яго фарміравання. Прага дасягнення новых рэнесансных ідэалаў запатрабавала беспрэцэдэнтных змен асяроддзя, якія па сваіх маштабах былі непараўнальна большымі, чым тыя, што былі выкліканы самім з'яўленнем умацаванай рэзідэнцыі. Перш-наперш, улічваючы ўдасканаленне пальнай зброі, самі муры Мірскага замка былі пазбаўлены ад выканання абарончай функцыі. Ролю ўмацаванняў узялі на сябе нанова ўзведзеныя, больш надзейныя земляныя валы з бастыёнамі. З усходу ад абарончых валоў быў створаны гаспадарчы фальварак, а з поўдня – сістэма ставаў з млынамі. Стварэнне гэтай сістэмы і забеспячэнне маляўнічасці яе ўспрыняцця з максімальным улікам астранамічнай арыентацыі, запатрабавала радыкальнай змены русла безыменнага ручая, на месцы ўпадзення якога ў Міранку быў збудаваны замамак. З поўначы ад Мірскага замка быў створаны рэнесансны (“італьянскі”) сад.

Такім чынам, вобразна кажучы, у выніку ўдасканалення гаспадарскіх уладанняў парастак дзікай яблыні апынуўся на тэрыторыі саду. Акцэнтнае месца, на якім ён размяшчаўся, магло прывесці да яго поўнай замены на новы культурны сажанец. Такі лёс нападкам цэлы шэраг самабытных твораў беларускага дойлідства як, напрыклад, Нясвіжскі замак (той яго варыянт, які будаваўся да Бернардоні), касцёл у Міры і іншыя. Мірскаму ж замку была наканавана іншая доля. Яго выдатныя якасці як выразнага твора мастацтва былі, відаць, высока ацэнены новымі ўладальнікамі і запрошанымі імі замежнымі майстрамі. Жыццяздольны парастак быў ушчэплены чаранком

элітнай пароды, селекцыя якой як па часе, так і па геаграфічным паходжанні бярэ пачатак з антычнасці, узоры якой на працягу тысячагоддзяў аказвалі і працягваюць аказваць значны ўплыў на еўрапейскую архітэктурную.

На практыцы, мураваны замак быў пераўтвораны ў шыкоўны палац. Прыбудаваныя да яго абарончых сценаў жылыя карпусы былі размешчаны такім чынам, каб забяспечыць аптымальнае асвятленне двара сонечнымі прамянямі. Іх планіроўка была рацыянальнай. Нанава ўзвядзеныя і перабудаваныя ў рэнесансны перыяд фрагменты Мірскага замка набылі воблік класічных узораў італьянскага рэнесансу. Тым не менш, мясцовыя карані ўшчэпленыя дрэва давалі пра сябе знаць. Прыбудова палацавых карпусоў не змагла радыкальна змяніць першапачатковую аб'ёмна-пластычную кампазіцыю замка. Больш таго, фарміраванне не завершаных пры Іллінічах фрагментаў ужо ў рэнесансны перыяд ажыццяўлялася па закладзенаму мясцовымі майстрамі "генетычнаму коду". Адным з магутных фактараў уплыву мясцовых будаўнічых традыцый на працэс фарміравання замка ў рэнесансны перыяд з'яўлялася неабходнасць выкарыстання мясцовых будаўнічых матэрыялаў, якія больш актыўна праяўляліся ў вобліку Мірскага замка, як сокі роднай зямлі, нацягнутыя мясцовымі каранямі.

Дакументы сведчаць, што ў рэнесансны перыяд, напрыканцы XVII стагоддзя, будаўніцтва Мірскага замка было завершана. Акультуранае пладовае дрэва сфарміравалася для таго, каб прыносіць плён.

Стыль барока на Беларусі пратрымаўся, напэўна, даўжэй за ўсе астатнія стылі і выявіўся ў найбольш дасканалых архітэктурных творах. На мой погляд, гэта абумоўлена максімальным супадзеннем сутнасці барока з гістарычным лёсам Беларусі перыяду яго панавання. Лёс нашай краіны ў XVIII стагоддзі нагадваў непрадказальны барочны сюжэт (шэраг ракавых непрагназуемых падзей, паваротаў, узлётаў і падзенняў), або пазбаўленую канструктыўнай логікі барочную форму са шматлікімі згібамі і паваротамі ліній, плаўнымі пераходамі і кантрастнымі сутыкненнямі святла і ценю на яе паверхнях.

Ідэалам эпохі барока А.В. Мальдзіс вызначыў рэлігійнага фанатыка, здольнага імгненна перайсці ад замілавання да непрымірымай варожасці, ад самабічавання і слёз да рэлігійнага экстазу, гатовага на ўсё дзеля абранай ім веры.

Наступны перыяд існавання Мірскага замка прыпаў якраз на эпоху барока, у якой у максімальнай ступені праявіліся супярэчнасці геаграфічнага размяшчэння нашай краіны – урадлівых (значыць прывабных) земляў у цэнтры Еўропы на водападзеле басейнаў Балтыйскага і Чорнага мораў, месца як гандлёвых кантактаў, так і ваенных канфліктаў. Усё XVIII стагоддзе для беларускага народа з'явілася перыядам войнаў, спусташэнняў і рабаванняў таго, што было створана падчас спрыяльнага, гуманістычнага, рацыянальнага Рэнесансу. Лёс Мірскага замка ў названы перыяд быў удвая цяжэйшы з той нагоды, што яго гаспадары з-за канфліктаў з уладамі часта былі вымушаны знаходзіцца па-за межамі айчыны. З гэтай прычыны да ваенных разбурэнняў

дадаваліся рабаванні ўладамі, адсутнасць належнага дагляду, а таксама раскраданні апекунамі і слугамі.

Калі працягваць абраную алегорыю, у XVIII стагоддзі сад, на якім красавала здольная прыносіць элітныя плады яблыня, быў пакінуты гаспадарамі ў смутны час і варварскі рабаваўся. Бясспрэчна, гэта не абыходзілася без значных пашкоджанняў самага дрэўца. Тым не менш, закладзеныя самой прыродай жыццёвыя сілы забяспечвалі яму фанатычную прагу да жыцця, да адраджэння.

Дакументы сведчаць, што пасля кожнага буйнога ваеннага разбурэння на замку праводзіліся аднаўленчыя работы. Іх характар нагадваў працэс зацягвання абадранай кары і зламаных галін. Фрагменты каменных абрамленняў акон, якія вывальваліся падчас абстрэлаў, не аднаўляліся. Нішы, якія яны займалі, проста закладваліся цэглаю і тынкаваліся. Асноўная ўвага пры правядзенні работ надавалася інтэр'ерам, у якія былі прыўнесены элементы стылю барока. Што датычыць фасадаў, то ўсе дапаўненні былі абумоўлены прагматычнымі прычынамі і, па сутнасці, парушалі стройную сістэму колішняга твора мастацтва, як новыя несістэматызаваныя і непадрэзаныя галіны на дрэве, пакінутым без дагляду. Нават знешне архітэктурныя формы барока крыху нагадваюць кару, што наплывае на параненыя фрагменты дрэва.

Старасвецкія погляды ўладальнікаў Мірскага замка, памянёная вышэй, адмысловая роля барока ў гісторыі Беларусі, а таксама шэраг іншых акалічнасцей з'явіліся прычынай таго, што на Мірскім замку не пакінуў адбітку стыль ракако.

Напалеонаўская вайна 1812 г. паклала канец трэцяму барочнаму этапу існавання Мірскага замка. Новая эпоха класіцызму забяспечыла перарастанне шматлікіх лакальных ваенных кампаній і рэвалюцыйных рухаў канца XVIII стагоддзя ў агульнаеўрапейскі ваенны канфлікт. Выдзяленне ў гэтым канфлікце вядучай ролі супрацьлеглых буйных дзяржаўных утварэнняў выклікала да жыцця новы стыль – ампір. Ідэалам новай эпохі стаў лідэр – імператар.

Імперскія пазіцыі ніяк не былі ўласцівымі для беларускага менталітэту. Геапалітычнае палажэнне Беларусі ў XIX стагоддзі наканавала нашаму народу іншую долю – долю краіны паміж магутнымі метраполіямі, што змагаліся, паміж молатам і кавадлай.

Пры такіх агульных тэндэнцыях лёс Мірскага замка быў удвая цяжэйшы. На самым пачатку новай эпохі ён быў моцна (прычым двойчы) разбураны падчас Напалеонаўскай кампаніі, затым, па выніках вайны, страціў гаспадароў. Радзівілы, якія выступілі на баку Напалеона I Банапарта, практычна назаўжды страцілі сваю эканамічную моц, свой уплыў і большую частку сваіх уладанняў.

Жыццё пакінула Мірскі замак. Навакольная тэрыторыя колішняй княскай рэзідэнцыі здавалася ў арэнду і выкарыстоўвалася для гаспадарскіх патрэб. Сімвалічна, што адзін з самых вядомых арандатараў Мірскага

палацава паркавага комплексу – Пуцята– засадзіў яго тэрыторыю славытым яблыневым садам. Чым не праяўленне душы, пакінуўшай знявечаныя сцены?

Гэта алегорыя аказалася вельмі дарэчы ў наступны рамантычны перыяд існавання Мірскага замка. З паступовым адыходам ад жыцця пакалення ўдзельнікаў апошняй у гісторыі цывілізацыі рыцарскай вайны, якую можна лічыць напалеонаўскай кампаніяй, падкрэслена ірацыянальны рамантызм, па сваёй сутнасці, не мог абраць ідэал сярод сучаснікаў у іх рэальным асяроддзі. Ідэалам для рамантызму сталі продкі. Сіла ўздзеяння рамантызму на Мірскі замак шматразова памножылася, і не толькі зважаючы на памянёную вышэй метафару. Напрыканцы XIX стагоддзя Мірскі замак быў набыты ў князёў Шылінгфюрстаў князем Святаполк-Мірскім. Нягледзячы на сваё паходжанне з заходніх (беларускіх) земляў, Святапок-Мірскія раней не мелі ніякіх адносін да Міра і Мірскага замка. Тым не менш, сугучнасць прозвішча назве мястэчка аказалася вельмі дарэчы. Яшэ больш удалай была наяўнасць на набытых землях старажытнай рамантычнай руіны, прычым руіны сапраўднай (заможныя фаміліі, якія не мелі магчымасці пахваліцца падобным рэрытэтам, часта былі вымушаны будаваць паркавыя руіны). Усё гэта проста падштурхоўвала да стварэння рамантычных легенд і рамантычнага асяроддзя.

На першым этапе рамантычнага перыяду Мірскі замак па класічнай схеме таго часу выконваў ролю рамантычнай руіны ў парку. Рэшткі колішняга “італьянскага саду” з яго рацыянальнай планіроўкай не маглі ў поўнай меры стварыць варты такому аб’екту антураж. З гэтай прычыны было вырашана закласці з усходу ад замка новы парк англійскага тыпу, свабодная планіроўка якога больш адпавядала рамантычным настроям. У зоне новага парка побач з замкам была ўзведзена радавая капліца-пахавальня (успомнім пра ідэал эпохі) і новы палац. З поўдня ад замка на месцы страчанага каскаду вадаёмаў быў выкапаны адзін вялікі стаў. Для яго стварэння князю прыйшлося ахвяраваць тым самым яблыневым садам. Гэта жорсткая акалічнасць (сад быў высечаны падчас цвіцення) выклікала да жыцця рамантычную легенду аб тым, што ўсе ахвяры (тапельцы, якіх кожны год бярэ стаў) – гэта помста высечаных яблынь. Дарэчы, першай ахвярай – вынікам гэтай помсты – стаў сам стары князь, які атрымаў сонечны ўдар і памёр яшчэ падчас стварэння ставу.

Стылістычныя асаблівасці пабудовы ў атачэнні Мірскага замка адпавядалі духу рамантычнай эпохі. У цэлым эклектычная капліца-пахавальня мела выразныя рысы гістарызму (ідэал эпохі) і сецэсіі (зварот да пачуццяў). Больш суха ў посткласіцыстычных формах быў выкананы палац (даніна гераічнаму мінуламу старога князя – героя руска-турэцкай вайны).

Рамантычныя пераўтварэнні комплексу Мірскага замка і яго асяроддзя мелі, аднак, цікавыя асаблівасці. Па-першае, у адрозненне ад агульнай тэндэнцыі, рамантычнае асяроддзе стваралася праваслаўнаю асобаю. На нашых землях на той час найбольш яркавымі прадстаўнікамі і носбітамі рамантычных настрояў былі каталікі. Гэта, відаць, было абумоўлена эмацыянальнымі перажываннямі наконт страчаных пазіцый і магчымасцей. І

па-другое, рамантычныя пераўтварэнні пратрывалі надзвычай доўга і з асяроддзя праз шэраг зменаў падыходаў перанесліся на сам замак.

Вярнуўшыся пасля 1917 г. з Англіі, новы ўладальнік Мірскага комплексу з роду Святаполк-Мірскіх прыняў рашэнне аднавіць не згарэўшы падчас першай сусветнай вайны новы палац, а сам замак. Гэта патрабавала нямалых сродкаў. Вынікамі работ Міхаіл Святаполк-Мірскі не мог скарыстацца ў поўнай меры ні для сябе, ні для нашчаткаў (уласных дзяцей ён не меў). Тым не менш, праводзімыя ў 20–30-х гадах мінулага стагоддзя аднаўленчыя работы працягваліся да самай яго смерці ў 1938 г. Ірацыянальнасць эпохі рамантызму праявілася ў поўнай меры, але менавіта яна зрабіла немагчымае – зноў узбудзіла жыццёвыя сокі ў валокнах зламанага, засохлага дрэва.

Аднак, відаць, цуды не даюцца бясплатна. Канец перыяду рамантызму і гістарызму паклала другая сусветная вайна, якая абярнулася катастрофай і асабіста для гаспадароў Мірскага замка, і для краіны ў цэлым.

Вызначыць ідэал савецкага перыяду даволі складана. Прычынай гэтаму, у першую чаргу, з’яўляецца тая акалічнасць, што такія ідэалы вызначаліся і навязваліся афіцыйна, прычым іх было вызначана нават зашмат. Гэта і дамінуючы сацыяльны клас – пралетарыят (потым рабочы клас), і рэфрэн рамантызму – героі рэвалюцыі (справы далёка не рыцарскай), і Вялікай Айчыннай вайны, і погляд у будучыню – новы чалавек, выхаванне якога афіцыйна з’яўлялася адной з састаўляючых трохадзінай задачы пабудовы новага грамадства. Глыбінна авалодаць розумам і пачуццямі людзей не мог ні адзін з гэтых варыянтаў. Вынікам іх навязвання стала хіба што падвойная мараль, якая ўкаранілася ў падсвядомасць не аднаго пакалення. Такая свядомасць, а таксама збедненая, нівеліраваная, казённая рэчаіснасць давала магчымасць праявіць індывідуальнасць хіба што ў стварэнні хаця б падабенства ўласнага дабрабыту. У выніку, як бы гэта было ні прыкра, ідэалам савецкага перыяду стаў той, хто не адпавядаў прыказцы таго часу: “Хто ў лесе не злодзей, – той дома не гаспадар.” Падобная псіхалогія авалодвала грамадствам паступова, выцясняячы лепшыя духоўныя традыцыі і набыткі з усё больш свядомых сацыяльных груп.

У дачыненні да Мірскага замка назіраўся такі ж працэс эскалацыі яго паступовага разбурэння і раскрадання. Першыя эпізоды з шэрага такіх падзей, як бы варварскія яны ні выглядалі, можна калі не апраўдаць, то хаця б зразумець. Па доўгатэрміновых наступствах яны былі адносна бяскрыўднымі. Рабаўніцтва рухомай маёмасці (мэблі, бібліятэкі і т.п.) у 1939 г. можна аднесці да катастрофы другой сусветнай вайны. Цяжка вінаваціць людзей, якія, знайшоўшы ў замку часовы прытулак пасля знішчэння ў 1944 г. драўлянай забудовы Міра, адбудоўваліся як маглі і скарыстоўвалі на гэтыя патрэбы некаторыя матэрыялы і вырабы з замка.

Значна горшымі з’явіліся праяўлены характарыстыкі самой эпохі – перыяду, калі ў адпаведнасці са спрэчнымі, але амбіцыйнымі тэарэтычнымі канструкцыямі ўсе ўстоі грамадства (мараль, эканоміка, менталітэт) апынуліся перавернутымі з ног на галаву.

Вынікам гэтага спачатку стаў доўгі перыяд занябання бясспрэчнай выдатнай культурнай каштоўнасці, якая не пярэчыла нават прынцыпам панаваўшага тады ваяўнічага атэізму. Спробы ўмяшацца ў лёс Мірскага замка, нават з мэтай яго захавання, (як, напрыклад, кансервацыя 1970г.) ажыццяўляліся настолькі казённа, што казнакрадства было самай меншай шкодай.

Пасля таго, як з Мірскага замка ўжо немагчыма было ўзяць нічога матэрыяльнага, пачаўся працэс раскрання духоўнага складальніка гэтай выдатнай каштоўнасці – яго культурнага патэнцыялу, яго будучыні. Прычым, гэты працэс быў абстаўлены “навуковымі абгрунтаваннямі” (характарыстыка эпохі). Больш таго, уцеха ад магчымасці гульні ў такія “навуковыя канструкцыі”, відаць і была мэтай названага своеасаблівага крадзяжу (ідэал эпохі).

Так, у выніку шматгадовага працэсу даследаванняў, параўнанняў і выбару характараў прыстасавання Мірскага замка было прынята рашэнне размясціць ў ім прафесійна-тэхнічнае вучылішча (?). Прычым, гэта было зацвярджэннем прапановы адукаваных даследчыкаў і рэстаўратараў аб’ектаў даўніны. Далейшыя іх крокі (у форме праектнай дакументацыі на рэстаўрацыю і названае прыстасаванне) выявіся ў прапанове трактаваць сівыя муры Мірскага замка з іх гістарычнымі напластаваннямі ў якасці матэрыяльнай асновы (скарбонкі) для ўтрымання і экспазіцыі зробленых вучнямі бутафорскіх кампазіцый з пап’е-машэ на тэму палацавага дойлідства. У перавёрнутым з ног на галаву свеце гэта, відаць, было натуральна.

Калі працягваць абраную намі алегорыю, то напрыканцы савецкага перыяду над высахшай, але яшчэ прыдатнай для адраджэння яблыняй навісла пагроза спілавання ўсёй кроны з мэтай вакарыстання ствала ў якасці слупа ў плоце. Што лес, што сад (калі ён не свой), а свая гаспадарка ідэалу эпохі даражэй.

Работы па рэалізацыі такой праектнай прапановы былі распачаты на мяжы 1982–1983 гг., але, на шчасце, пратрывалі нядоўга. Прычыненне шкоды помніку было відавочным, прычым, у першую чаргу спецыялістам у галіне прафадукцыі, якім не патрэбны былі і вынікі такога здзеку над каштоўнасцю.

Савецкі перыяд існавання Мірскага замка скончыўся незалежна ад скасавання Саюзнага дагавора, задоўга да гэтай падзеі, у 1987 годзе, з перадачай Мірскага замка на баланс Дзяржаўнага мастацкага музея БССР (зараз – Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь). Называць, характарызаваць і вызначаць ідэал сённяшняй эпохі, якая толькі пачынаецца, – справа будучых пакаленняў.

Першае, што прынёс з сабой новы перыяд – гэта змена характару прыстасавання замка. Напачатку было вырашана выкарыстоўваць увесь аб’ём Мірскага замка для размяшчэння музейнай экспазіцыі. Затым, з пераўтварэннем Рэспублікі Беларусь ў суверэнную дзяржаву, па ініцыятыве Міністэрства замежных спраў, гэта рашэнне было скарэктывавана з мэтай стварэння ва ўсходнім палацавым корпусе апартаментнай часткі, якую можна

будзе скарыстоўваць для правядзення дыпламатычных мерапрыемстваў і сустрэч на вышэйшым і ўрадавым узроўні. Па меры актывізацыі кантактаў Рэспублікі Беларусь з аўтарытэтнымі міжнароднымі арганізацыямі (ЮНЭСКА, Савет Еўропы) выкрысталізавалася ідэя напаўнення замка і ўсяго комплексу магчымасцямі для арганізацыі дадатковых функцый (правядзення канцэртаў, фестываляў, тэатралізаваных мерапрыемстваў, сімпозіумаў і г.д.).

Названая кардынальная змена і далейшыя ўдасканаленні характару прыстасавання Мірскага замка адкрылі новае дыханне ў справе яго адраджэння. Працэс яго аднаўлення стаў справай сапраўднай рэстаўрацыі. Пры гэтым, не адвергнуты поўнасьцю і метадалагічныя напрацоўкі савецкага перыяду.

Такія перадумовы неўзабаве прынеслі плён. У 1992 г. у адноўленай паўднёва-заходняй вежы адкрыта музейная экспазіцыя, з 2003 г. у Мірскім замку праводзіцца штогадовы фестываль “Мірскі замак”.

Як відаць, новая эпоха аказалася спрыяльнай да адраджэння старога дрэва, прычым, яго мясцовыя карані здолелі знайсці ў сучаснай глебе жыццёвыя сокі для ўсіх яго фрагментаў, як нацыянальных, так і запазычаных.

Такое імклівае адраджэнне і бурны росквіт Мірскага замка не застаўся незаўважаным еўрапейскай і сусветнай супольнасцю. Па выніках рэстаўрацыйных работ 1993 г. Мірскі замак быў узнагароджаны дыпломам заслугі “EUROPA NOSTRA”, у 2000 г. названы аб’ект уключаны ў Спіс сусветнай культурнай і прыроднай спадчыны ЮНЭСКА.

Дык у чым жа феномен Мірскага замка? Як ён натуральна і незаўважна набыў ролю своеасаблівага нацыянальнага сімвала нашай Радзімы? Можа адказам на гэта пытанне з’яўляюцца асаблівасці яго гісторыі, тая акалічнасць, што і добрага, і дрэннага ў гісторыі нашага народа Мірскаму замку на кожным этапе перападала ўдвая. У выніку стылістычныя плыні і накірункі, успрынятыя нашым народам, яго менталітэтам, пакінулі на Мірскім замку максімальна выразны след, выявіліся ў сапраўдных творах мастацтва высокага ўзроўню. Тыя ж тэндэнцыі, што былі для беларусаў чужымі, не адлюстраваліся на названым аб’екце наогул.

І яшчэ адна цікавая асаблівасць. Для з’яўлення Мірскага замка неабходны былі як палітычныя, так і эканамічныя ўмовы. Для фарміравання і развіцця дастаткова было толькі эканамічных складальнікаў. Надалей яго росквіт, або заняўбанне не супадае з перыядамі эканамічнай стабільнасці, або нестабільнасці грамадства і практычна не залежыць ад знешніх умоў. Відаць, мясцовыя карані абранай намі для алегорыі яблыні настолькі глыбокія, што маюць магчымасць карыстацца з глыбінных жыватворных пластоў, якія і забяспечваюць нашу сутнасць як нацыі.

